Л. О. Усікова,
Філія ПАО "Креди агриколь банк", м. Донецьк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

Ринок фінансових активів в Україні представлений різними цінними паперами: пайовими, борговими, похідними. Щоб орієнтуватися у великій кількості акцій, облігацій, сертифікатів, векселів, необхідно з'ясувати їх економічне призначення, умови випуску та обігу, шляхи отримання доходу. Цими знаннями повинен володіти аудитор.

Головна мета аудитора – визначити дохідність кожного папера, як поточну, так і кінцеву. Фінансові інвестиції пов'язані з певним ризиком як недоотримання очікуваного доходу, так і втрати інвестиційного капіталу. Водночас кваліфікований аналіз кон'юктури ринку фінансових активів дає змогу оцінити надійність запропонованих вкладень та вибирати оптимальний варіант.

Аудитом операцій банку з цінними паперами передбачено перевірку: законності, правильності та своєчасності проведення операцій з цінними паперами.

Аудит діяльності банку на ринку цінних паперів необхідно розпочинати перш за все з оцінки:

- чи є банк емітентом, власником цінних паперів або професійним учасником ринку цінних паперів;
- наявність ліцензії професійного учасника ринку цінних паперів, які види діяльності дозволено ліцензію.

Банк може отримати ліцензії Національної Комісії по цінним паперам та Фондовому Ринку на такі види професійної діяльності: діяльність з торгівлі цінними паперами, що охоплює:

- дилерську діяльність; брокерську діяльність; діяльність з управляння цінними паперами;
- андерайтинг;
- депозитарна діяльність, що передбачає такі види діяльності: депозитарну діяльність зберігача цінних паперів;
- розрахунково-клірингову діяльність; діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів.

Служба внутрішнього аудиту здійснює перевірку портфеля цінних паперів банку з метою:

- забезпечення виконання вимог чинного законодавства України;

- забезпечення повноти, своєчасності і вірогідності відображення операцій у первинних документах, бухгалтерських реєстрах;
- виявлення недоліків у системі внутрішнього контролю і розроблення рекомендацій та шляхів їх удосконалювання;
- виявлення сфер потенційних збитків і умов зменшення ризиків щодо операцій з цінними паперами.

У ході перевірки аудитор аналізує портфель цінних паперів у банку.

Для того, щоб оцінити рівень важливості та обсяги аудиторської вибірки, слід проаналізувати структуру портфеля цінних паперів у динаміці за період, що перевіряється, і лише після цього розпочати безпосередню перевірку правильності здійснення цих операцій банком і відображення їх в обліку.

У разі зміни цілей придбання цінних паперів банк переводить їх з інвестиційного портфеля в торговий портфель або з торгового портфеля в інвестиційний з відображенням такого переведення в бухгалтерському обліку на відповідних рахунках. Реалізація цінних паперів безпосередньо з інвестиційного портфеля здійснюватися не може, заздалегідь ці цінні папери повинні бути переведені в торговий портфель, при цьому треба провести їх переоцінку, а далі відбувається їх продаж.

Для класифікації цінних паперів і віднесення їх до того чи іншого портфеля потрібно знати наміри банку, тобто первісне бажання банку на час придбання цінних паперів щодо подальшого їх використання, і здатність банку дотримуватися визначеного наміру щодо використання цінних паперів.

Рішення щодо віднесення банком цінних паперів до будь якого із визначених портфелів приймається кредитним комітетом.

За належністю цінного папера до того чи іншого портфеля і його категорія за видом сплати доходу визначають методику обліку кожного виду вкладень банку в цінні папери.

Загалом операції комерційних банків із цінними паперами з позиції їх відображення в балансі банку можна розділити на такі групи: активні, пасивні й позабалансово обліковуються довірчі операції з цінними паперами, що здійснюються за рахунок третіх осіб, операції щодо зберігання цінних паперів тощо. Цю думку пропонують Г. І. Спяк і Т. І. Фаріон, зазначена класифікація дає можливість чітко розмежувати підходи для визнання методики обліку груп операцій банку з цінними паперами.

Під час проведення аудиту операцій з цінними паперами аудитор перевіряє процедуру запобігання несанкціонованому доступу до службової

інформації та її неправомірному використанню у разі суміщення різних видів професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Згідно з діючою практикою сучасного аудиту потрібно контролювати два напрями. По-перше, обмеження доступу до цінних паперів. По-друге, фізичну безпеку цінних паперів.

Якщо банк використовує інтернет-технології на ринку цінних паперів, то слід перевіряти наявність систем контролю, які могли б своєчасно реагувати на будь-які несанкціоновані дії з боку дилерів.

Операціям з цінними паперами можуть бути притаманні такі недоліки та ризики:

- неформальне надання конфіденційної інформації щодо операцій з цінними паперами;
- перевищення установлених лімітів ризику (за емітентами, видами цінних паперів і ін.);
- уникнення банком формування резервів під операції з цінними паперами (за наявності великих оборотів за рахунками цінних паперів, але несуттєвих залишків наприкінці місяця);
- відсутність усіх потрібних журналів реєстрації або невідповідність їх форми установленим вимогам;
- приміщення, у яких зберігаються документи системи реєстраторів, не відповідають встановленим вимогам; несвоєчасно відкриваються (закриваються) рахунки власників іменних цінних паперів.

Завершується аудит операцій банків з цінними паперами написанням звіту. Виявлені недоліки і порушення нормативно-правових актів у систематизованому порядку за їх значущістю викладають у документі аудиту згідно з чинним законодавством і стандартами аудиту.

Усікова, Л.О. Правове регулювання аудиту операцій з цінними паперами в комерційному банку [Текст] / Л.О. Усікова // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика : збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 травня 2012 р.). – Суми : УАБС НБУ, 2012. – Т. 2. – С. 188-191.